

АГРОБІЗНЕС УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Добрунік Тетяна Пилипівна,

к.е.н, доцент

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, Україна

tdobrunik@gmail.com

Вступ. В умовах інтеграції України до світового економічного простору аграрний сектор є однією з пріоритетних та стратегічно важливих галузей національної економіки. До повномасштабного вторгнення Росії в Україну внесок сільського господарства у ВВП країни був досить вагомим. За офіційними даними серед секторів найбільшу частку української економіки складає оптова та роздрібна торгівля (13,8%), сільське/лісове/рибне господарство (10,6%) та переробна промисловість (10,3%) [1]. Багато років український аграрний сектор посідав провідні позиції серед експортерів світу. У 2021 році 40 % від загального експорту України становила агропродукція. Проте, наступний рік став справжнім випробуванням для усієї економіки України і, насамперед, для аграрного сектору. На фоні повномасштабної агресії Росії проти України перед суб'єктами агробізнесу постають нагальні питання щодо реагування на загрози зовнішнього середовища та активізації бізнес-діяльності як ключового фактору посилення економічної стійкості держави, а отже, і її здатності ефективно протистояти агресору.

Мета роботи. Метою роботи є дослідження сучасного стану та напрямків розвитку агробізнесу України в умовах трансформаційних змін національної економіки.

Матеріали і методи. Матеріалами наукового дослідження слугували публічна статистична інформація, публікації Центра досліджень продовольства та землекористування KSE Institute, а також Міністерства аграрної політики та

продовольства України щодо діяльності суб'єктів аграрного бізнесу в Україні. Також використані аналітичні дослідження, проведені фахівцями ННЦ «Інститут аграрної економіки» та іншими експертами в галузі аграрної економіки. У роботі використано загальнонаукові і спеціальні методи дослідження, а саме: аналізу й синтезу, систематизації і класифікації, порівняння та узагальнення результатів.

Результати та обговорення. Важливість активізації аграрного підприємництва підтверджується утвердженням його в якості гаранта продовольчої безпеки та провідного інструменту вирішення соціально-економічних завдань.

За результатами проведеного моніторингу офіційних даних Державної служби статистики визначено, що у сфері сільського господарства України спостерігаються одні з найкращих показників ефективності господарювання у контексті розвитку національної економіки в цілому. За останні роки, навіть у період пандемії, зумовленої COVID-19, виробництво сільськогосподарської продукції та ефективність операційної діяльності у сфері агробізнесу відзначаються позитивною тенденцією до зростання (табл. 1).

Таблиця 1

Показники розвитку сільського господарства України

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Обсяг виробництва с.-г. продукції (у фактичних цінах), млрд. грн.	707,8	847,6	842,8	892,9	1353,4
Обсяг реалізованої с.-г. продукції (товарів, послуг) млрд. грн.	467,6	540,1	572,7	624,1	943,5
Фінансовий результат до оподаткування у сфері сільського, лісового та рибного господарства, млрд. грн.	69,3	71,5	94,0	82,2	240,0
Рівень рентабельності операційної діяльності у сфері сільського, лісового та рибного господарства, %	22,4	18,3	19,2	18,6	40,3
Рентабельність операційної діяльності по економіці в цілому, %	8,8	8,1	10,2	6,2	12,6

Джерело: складено автором за даними [1].

Як видно з табл. 1, спостерігається значне зростання виробництва й реалізації сільськогосподарської продукції у 2021 році, за період якого українські аграрії зібрали понад 84 млн тон зернових та зернобобових, 22,6 млн тон. олійних

культур. За підсумками 2021 року чистий прибуток підприємств сільського, лісового та рибного господарства склав майже 240 млрд грн, у 2,9 разу перевищивши показник 2020 року у 82,2 млрд грн, рівень рентабельності операційної діяльності підприємств національної економіки становив 12,6%, тоді як і аграрному секторі цей показник мав значення 40,3%. За словами директора Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» академіка Юрія Лупенка, це найвищий показник за всю історію галузі за часів незалежності України, який у 2,4 рази перевищив попередній рекорд, досягнутий у 2015 році. Найбільше чистого доходу галузі принесли виробники зернових, бобових та насіння олійних культур – 224,9 млрд грн (94,2 %), при цьому дохід тваринництва становив лише 9,5 млрд грн (4%) [2].

Отримані високі результативні показники діяльності аграрної галузі у передвоєнний період дозволили даній сфері забезпечити майже повноцінне функціонування під час війни. Більшість засобів виробництва були закуплені ще до початку вторгнення РФ, а потім в умовах блокування портів і експорту, що різко скоротився, аграрії використали накопичені резерви для забезпечення поточного виробничого циклу – посівної, збиральної та нарешті осінньої кампанії під урожай 2023 року.

Повномасштабна війна стала справжнім випробуванням для аграріїв. Вторгнення спричинило руйнування налагоджених роками процесів, логістичних ланцюгів, інфраструктури виробництва, перероблення та зберігання сільськогосподарської продукції та продуктів харчування. Багато посівних територій було заміновано, до частини немає доступу, знищено техніку та склади. За визначенням фахівців ННЦ «Інститут аграрної економіки» Національної академії аграрних наук України, загальна цифра прямої шкоди, завданих сільськогосподарській галузі України внаслідок повномасштабного російського вторгнення наблизилася до \$10 млрд. За словами експерта НААН Олександра Захарчука, український аграрний сектор у 2022 році отримав близько \$9,3–9,8 млрд збитків [3], або майже сумарний прибуток аграрних підприємств, отриманий за 2020 та 2021 роки, що включає:

- блокування морських портів і зміна логістики перевезень (\$9,3–9,8 млрд);
- вартість непроданого торішнього зерна (\$0,5 млрд);
- вартість знищених чи захоплених окупантами приміщень та елеваторів (\$1,3 млрд) [3].

У той же час, за результатами «Огляду непрямих втрат від війни в сільському господарстві України» [4], непрямі втрати, які враховують недоотриманий дохід в сільському господарстві України через вторгнення РФ сягнули 34,25 млрд дол. США, що включає:

- порушення в логістиці та зниження цін на експортно орієнтовані товари – \$18,5 млрд;

- зниження виробництва сільськогосподарських культур – \$14,2 млрд (скорочення виробництва однорічних культур – соняшника, пшениці, кукурудзи, ячменю, та інших однорічних культур у 2022 календарному році, а також – озимих культур у 2023 календарному році);

- зменшення виробництва продукції тваринництва – \$348,7 млн;

- збільшення витрат на виробництво – \$862 млн (збільшення вартості добрив та пального).

Хоча сільське господарство України і зазнало значних втрат через війну, аграрії використали накопичені резерви для забезпечення поточного виробничого циклу – посівної, збиральної та нарешті осінньої кампанії під урожай 2023 року.

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства, станом на 27 січня 2023 року вже зібрано 52,6 млн тон зернових та зернобобових культур, що на 38% менше аналогічного показника попереднього року. Також зібрано 19,3 млн тон олійних культур, що на 25% менше ніж у 2021 році [5].

Слід зазначити, що у 2022 році аграрний сектор став основою українського експорту та гарантом валютних надходжень від торгівлі. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства, Україна з початку повномасштабного російського вторгнення і до кінця 2022 року поставила на зовнішні ринки 38,94 млн тонн зернових, зернобобових, олійних культур та

продуктів їхньої переробки. Аграрна частина склала 53% усього експорту за 2022 рік, загальна вартість продукції (продовольчих та сільськогосподарських товарів) – понад \$23 млрд [6]. Проте ця сума майже на 50% менше, ніж у 2021 році. Варто зазначити, що Україна експортує не лише сировину, а й продукти переробки. Показники продажу тваринницької продукції до ЄС значно збільшилися, зокрема, це стосується м'яса птиці, яєць і молочної продукції.

Труднощі з експортом продукції і збільшення вартості транспортування призвели до значного погіршення економічного становища українських аграріїв.

За прогнозами аналітиків Українського клубу аграрного бізнесу, у 2023 році аграрії зберуть урожай, який буде скромним не лише порівняно з рекордним у 2021, а й з «воєнним» 2022 року. Причини очевидні – значна частина території країни, як і раніше, окупована, експорт продукції ускладнений, і фермерам іноді просто не вистачає оборотних коштів для проведення повноцінної посівної кампанії [7].

Проте, у складних економічних умовах, незважаючи на всі труднощі і військову агресію, аграрний сектор може стати локомотивом для відновлення всієї національної економіки за умови забезпечення відповідної державної аграрної політики та фінансової підтримки. При цьому, післявоєнний вектор функціонування аграрної галузі має бути спрямований на розвиток переробки, зростання доданої вартості, розвиток біоенергетики, тваринництва, садівництва.

Першочерговими заходами щодо підтримки розвитку та забезпечення економічної стабільності суб'єктів агробізнесу у короткостроковій перспективі має бути фінансова підтримка саме малого та середнього підприємництва через впровадження бюджетних грантових програм для розвитку стратегічно значущих галузей аграрного виробництва. Наразі, діють програми безповоротних грантів для аграріїв, які стосуються розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства, а також тепличних господарств, гранти на розширення та створення підприємств у сфері переробки, мікрогранти на створення власного бізнесу, бюджетна програма «Підтримка фермерських господарств та інших виробників с/г продукції», яка діє за підтримки ЄС. Також, передбачено надання

субгрантів для малих та середніх агропідприємств, що працюють на продовольчу безпеку в Україні з виробництва, післяврожайної підготовки, переробки овочів, фруктів та ягід, м'яса, молочної продукції, птиці (крім курятини) або продукції аквакультури [8].

В сучасних реаліях господарювання та спроможності забезпечення конкурентних переваг в стратегічній перспективі пріоритетними напрямками стабілізації розвитку аграрного сектору України та, особливо, його базової складової – сільського господарства, є такі:

- максимальне залучення прямих і непрямих фінансових заходів, спрямованих на стабілізацію та активізацію розвитку суб'єктів агробізнесу;

- податкове стимулювання через відновлення спеціального пільгового режиму оподаткування ПДВ для аграрних виробників продукції рослинництва і тваринництва з можливістю спрямування акумульованих сум ПДВ на розвиток сільськогосподарського товаровиробництва;

- забезпечення розвитку переробки сільськогосподарської продукції з метою зростання доданої вартості, сприяння розвитку переробки в аграрному секторі згідно з принципами Green Deal;

- збільшення експортного потенціалу не тільки за рахунок сировинних ресурсів, алей готової продукції з високою доданою вартістю.

Висновки. Отже, довоєнний період розвитку агробізнесу України демонструє позитивну динаміку сільськогосподарського виробництва та ефективність діяльності у порівнянні з іншими галузями економіки, займаючи значну частку в експорті аграрної продукції та продовольства на міжнародні ринки. Аграрний сектор економіки України, незважаючи на проведення повномасштабної війни, показав свою спроможність виконувати головну його роль у забезпеченні продовольчої безпеки населення України та світу. Тому сучасні реалії економічного розвитку країни вимагають впровадження заходів (регуляторних механізмів) підтримки аграрного виробництва виходячи з національних інтересів та необхідності гарантування продовольчої безпеки у контексті удосконалення бюджетної політики щодо фінансування та

податкового стимулювання суб'єктів агробізнесу, формування сприятливого середовища для активізації інвестиційної діяльності в аграрній сфері та збереження конкурентних позицій на світовому продовольчому ринку.

Список літератури

1. Державна служба статистики України: офіційний вебсайт. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 08.02.2023).

2. Кравченко В. Запас міцності: за рахунок чого бізнес зміг протриматися у воєнному році. URL: <https://mind.ua/publications/20249386-zapas-micnosti-za-rahunok-chogo-biznes-zmig-protrimatisya-u-voennomu-roci>. (дата звернення 08.02.2023).

3. Сума збитків сільському господарству від повномасштабного нападу наближається до \$ 10 млрд. URL: http://naas.gov.ua/newsukraine/?ELEMENT_ID=7816 (дата звернення 10.02.2023).

4. Огляд непрямих втрат від війни в сільському господарстві України. Другий випуск. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/11/Losses_report_issue2_ua.pdf (дата звернення 08.02.2023).

5. Міністерство аграрної політики і продовольства України: офіційний вебсайт. URL: <https://minagro.gov.ua/> (дата звернення 10.02.2023).

6. У 2022 році Україна експортувала агропродукцію на \$23 млрд. URL: <https://thepage.ua/ua/news/v-2022-ukrayina-eksportovala-agroprodukciiyi-na-dollar-23-mlrd> (дата звернення 10.02.2023).

7. Цьогоріч аграрії зберуть скромний урожай: причини. URL: <https://agronews.ua/news/czogorich-agrariyi-zberut-skromnyj-urozhaj-prychyny/> (дата звернення 10.02.2023).

8. Гранти від держави: розвиток агропідприємництва чи okazія для аграріїв. URL: <https://agroportal.ua/publishing/lichnyi-vzglyad/granti-vid-derzhavi-rozvitok-agropidpriyemnictva> (дата звернення 10.02.2023).